

Dr. Magyar-Beck István

Lehetséges-e egy "harmadik út" Magyarországon (és Közép-Európában)?¹

A mennyire tetszetősen hangzik a "harmadik út", mint metafora, olyannyira megkérdőjelezhető, mint pontos politikaelméleti vagy politikatörténeti kifejezés. Legalábbis ami Magyarországot illeti. Jómagam szívesebben beszélnék "önálló útról", vagy Bíró Zoltán szóhasználatával élve "saját útról". Vajon miért? Nos, amikor a harmadik út koncepciója leginkább meghonosodni látszott a hazai irodalmi és politikai gondolkodásban, ez a kis nép egyfelől egy magát nemzeti szocialistának mondó szuperhatalom, másfelől pedig egy magát nemzetközi (internacionalista) szocialistának hirdető világbirodalom szikláinak közé szorult és onnan kereste az egyikhez sem vezető kiutat. Ez a "dichotómia" azonban történelmi léptékkal mérve igencsak rövid ideig volt érvényes. Legalábbis ami a nemzeti szocializmus alternatíváját illeti. Felrémentek viszont további más alternatívák ugyancsak, ha nem is az előbbiekkal összemérhető agresszivitással és veszélyekkel. Ezek egy része tudniillik inkább elméleti volt, jóllehet azok az "anyagierők" sem hiányoztak mögülük, melyekre ezen elméletek adott esetekben támaszkodhattak. Ilyen alternatívák voltak (és még ma is kísértenek) például az etatista centralizáció versus mindent a cserebere tárgyává nyilvánító egyetemes piacgazdaság, korai (manchesteri) liberalizmus típusa versus szociáldemokrácia, nemzeti szuverenitás versus részvétel valamely integrációban, stb. Ha e néhány példához még ama számosat

¹ Ez az előadás a IV. Magyar Jövőkutatási Konferencián hangzott el. A konferencia helye és időpontja: Budapest, 1993. október 8-10.

is hozzátennem, vagy csak hozzágondolnám, amelyek a honfoglalás óta, de talán még azt is megelőzően tűntek föl majd el, továbbá ezt a képet egy olyan állítással is kiegészíteném, miszerint a felemlíthető alternatívák egy jelentős részét nem feltétlenül egymás után, hanem jószerivel egymással egyidőben kínálták, sőt próbálták rákényszeríteni e nép életére, bizvást le kellene mondanom a harmadik út fogalmáról, s a legjobb esetben is a "harmadik utak" terminusz technikuszát kellene bevezetnem. Ez pedig mint egyfajta "contradictio in adiecto", nem lenne egy meggyőző vállalkozás.

Annál érvényesebb viszont az az **általánosabb tartalom**, amely esetenként a "harmadik út" metaforájába csomagolva jelenik meg közéleti vitáinkban. Tudniillik ebben nincs szó másról, mint arról az elemi kötelességről, hogy a **saját problémáinkat nekünk magunknak kell megoldani**. Mert hiszen, ha mi nem oldjuk meg azokat, akkor nem lesz, aki megoldja, s így e problémák megoldatlanok maradnak, a megoldatlanság összes végzetes következményével együtt. Miféle problémákra célszerű itt gondolnunk? Hát bizony a mindennapi életünk igencsak pragmatikus, mindenki által jól érthető kérdéseire. Egyebek között a munkanélküliség, a gazdasági fellendülés, a közegészségügy, a népesedés, a közoktatás, a kultúra, a közbiztonság, stb. említhetők a szóbanforgó kontextusban. A sokat vitatott és sok port felvert "harmadik út" mondanivalója tehát egyáltalában nem olyan bonyolult, mint amilyennek a vele kapcsolatos, koronként fülsiketítő polémiák időnként azt láttatni szeretnék. Nézetem szerint az jár el helyesen, aki a szóbanforgó témakört már az első pillanatban "deheroizálja". Mindez persze távrolról sem jelenti azt, hogy az itt említett (vagy ide sorolható) kérdések gyakorlati kezelése is pofonegyszerű lenne.

Meggondolandó azonban az alábbi kézenfekvő, s egyúttal fenyegető "kilátás" úgyszintén. **Ha ugyanis mi - irtózva a saját útnak még a puszta gondolatától is - abbahagyjuk a saját problémáinkon való munkálkodást, akkor már a puszta létünkkel is elkerülhetetlenül**

mások problémáinak a megoldóivá válunk, illetve szegődünk el. Mégha ez akaratunkon kívül is történik. Magyarán, rajtunk kívülálló szándékok eszközeivé leszünk. Tudniillik, egész egyszerűen semmiféle mód nincs arra, hogy a politikai geográfián és a történelmen kívül helyezve magunkat, egy idői és téri vákuumba visszahúzódva valamiféle problémamentes lét paradicsomi állapotát élvezhessük. Igaz ugyan, hogy más népek és kultúrák humanisztikus törekvéseit csakis támogatni szabad. Ennyiben, de csak ennyiben azt is megengedhetjük magunknak, sőt megkövetelhetjük magunktól, hogy ilyen, vagy olyan fórumokon egyetemes értékek eszközeiként szerepeljünk. Másfelől azonban nem képzelhető el olyan nép vagy kultúra, amely jogszerűen és etikusan kívánhatná meg egy másik nép, vagy más népek feláldozását önnön prosperitásának oltárain. Mi több, a történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy az efféle áldozatokat kikövetelő politikai rendszerek először erkölcsileg mennek tönkre, majd fizikailag is összeroppannak. Vagyis, még ha léteznék is egy önfeláldozásra programozott, abszolúte altruista nép, ez nem tenne jó szolgálatot ama másíknak sem, amelyért a maga sorsát odadobja.

Az önálló, illetve saját út nemcsak **szükségyszerűség**, de egyetlen **lehetőségünk** is. Ha azonban valamely erőnek mégiscsak sikerülhetne egy népet elterelnie a saját problémáinak a megoldásától, ezt csupán a legális, hivatalos intézményeinek a nívóján kényszeríthetné ki. Ez alatt ellenben a szóbanforgó nép tovább fogja élni a saját, önálló életét, gyakorolni fogja a szokásait, megoldásokat fog keresni a nyitott kérdéseire, túlteszi magát az elkerülhetetlen, de emlékeiben rögzíti a számára jelentős eseményeket, stb. Még azon az áron is, ha ennek az életnek a nyilvánosságból való kiszorítottság, vagy akár a deviancia bélyegét kell viselnie magán, lévén az erősebb kívülálló illegalitásba taszította e népnek mind a gondolkodásmódját, mind pedig praktikus (például jogi, erkölcsi, stb.) eljárásait. Erre sajnos éppen a mi történelmünk szolgál olyannyira számos példával, hogy ezekhez folyamodni itt majdhogynem időtöltésnek számítana. Elegendő csak azokra a betyárookra gondolni, akik az elbukott 1848-49-es

küzdelmeket követően itt-ott a szenvedő ország "jogszolgáltatóiként" léptek föl.

Az önálló, illetve saját út persze távolról sem csak magyar kérdés. Osztozik benne ez az egész, a két világháború során ismételtelen vereséget szenvedett és darabjaira tört Közép-Európa. A fentiekben elmondott indoklás általános része tehát minden egyes közép-európai nemzetre megismételhető. A cseh, a lengyel, a szlovák, és sorolhatnám azokat a körülöttünk, vagy a tőlünk távolabb élő népeket, melyek aligha dicsekedhetnek ma még azzal, hogy a saját sorsuk mestereivé válhattak volna. E szélesebb perspektívában azonban a harmadik út egyszerre csak leveti metaforikus "velencei maskaráját" és egzakt fogalommá változik. Közép-Európa ugyanis valóban két eltérő, de egymással szövetséges politikai organizáció között helyezkedik el. Tőle keletre egy, a központosításhoz meglehetősen konokul ragaszkodó kultúra éli a maga egyfelől hosszasan stagnáló, másfelől ritkás időközökben lázasan ébredő, de ilyenkor annál véresebb periódusait. Nyugaton ezzel szemben mintha az előbbi antitézisét vehetnők szemügyre. Ámde Közép-Európa köztes helyzete nemcsak a térben, hanem az időre nézve is igaz. Miközben átmenetet képezünk Kelet és Nyugat között, ugyanezt tesszük a múltat és a jövőt tekintve is. Ez viszont azt jelenti, hogy ebben a régióban olyan paradigmagazdagsággal kell számolnunk, amely tőlünk minden irányban párját ritkítja. Ha mármost ez a nézet helytállónak bizonyul, akkor a saját, önálló, kreatív problémamegoldást nélkülöző, minden rendű és rangú szimpla modellkövetés csak a régió kulturális gazdagságának erőteljes megcsonkítása árán lehetséges. A kulturális és politikai epigonizmus tehát Közép-Európa esetében az öngyilkosság egy fajtájának minősíthető. Ettől azonban nemcsak mi leszünk szegényebbek, hanem logikus módon az egész emberiség is.

Vessünk most egy pillantást a világ Közép-Európánál is tágabb egészére, hogy nyilvánvalóvá váljék, milyen erőik őrlik fel napjaink Oikoumenéjét. Erre a legjobban úgy tudunk válaszolni, ha azt

keressük, hogy mely elvek nevében darabolják ma föl különböző egységekre az emberiséget. A nemzeti, etnikai elvek -bár nem ugyanazt jelentik - közhelynek számítanak. Velük szemben rögvest az integrációk princípiumai jelentkeznek. Ezek alapvetően kétfélék. Úgy mint a birodalmi elv, amely a szubordináció (hierarchikus) módján elrendezett multinacionális egységeket alapozza meg. A félreértéseket elkerülendő, már itt megjegyezzük, hogy a magukat nemzetállamoknak nevező nagy nyugat-európai országok, mint például Franciaország, Nagy-Britannia, Spanyolország stb. korántsem nemzetállamok, hanem birodalmak. Ugyanez elmondható a "függetlenné" vált Oroszországról is. Másoldalt ott vannak a koordinációra épülő szövetségi rendszerek: például az arab emirátusok, vagy az Európai Közösség (amely a mondottak szerint egyszerre integrál nemzetállamokat és birodalmakat), stb. A vallási kultúrák ismét az Oikoumené egy másik, nem kevésbé lényegtelen tagolását adják. Gondoljunk csak az iszlám vagy a kereszténység folytonos "nagytereire". Az a vonzerő sem hanyagolható el, amelyet az azonos antropológiai emberfajták, például az ázsiaiak, vagy a feketebőrűek éreznek egymás iránt, kizárva közösségeikből a nem oda illő típusokat. E tarka képbe viszonylag nem is olyan régen nyájias agresszivitással hatoltak be a termékeik édenkertjét kínáló nemzetközi nagyvállalatok. Ezek koronként egy-egy etnikumot, nemzetet vagy akár birodalmakat is meghaladó finánciális és politikai erővel rendelkeznek.

A súlyos gondok igazából abból látszanak származni, hogy a fentemlített tagolódások egymást rendre áthatják. Sokvallású birodalmak, több nemzetet maga alá gyűrő nagyvállalat, nemzetek egész sorára szétszött, ámde valójában egyesülni vágyó azonos antropológiai típusok, stb. stb. mind-mind eminens feszültségforrások. Időnk és helyünk nem lenne itt arra, hogy ezt a többrétegű mozaikot csak hozzávetőlegesen is körvonalazzuk. Emitt a dezintegráció, amott az egyesítés buzgalmai válnak koronként vakbuzgalmakká. **Mi több, a világ mai feldarabolása a különböző határok által - főleg Közép-Európában és az afrikai kontinensen - inkább tűnik egy**

fegyverpiaci megfontolások révén meghozott döntésnek, illetve döntések sorozatának, semmint egy szociológiailag és politológiailag alátámasztott megoldásnak. Erkölcsökről és a moralitásról már nem is beszélve. Az önkényesen ide-oda sorolt etnikumok ugyanis garantáltan ugranak egymás torkának anélkül, hogy ezért a valamikori, de ma már többnyire feledésbe merült nagyhatalmi konferenciák résztvevői felelősségre lennének vonhatóak. Főképpen azért, mert legtöbbjük már amúgyis Belzebub vendége a nekik való másvilágon. Ama fegyverembargó intézménye is, amellyel a háborús konfliktusokkal fenyegető régiókat sújtják emberiességi okokra hivatkozva, nem elhanyagolható gyanút kelthet a folyó eseményeket elfogulatlanul szemlélőben. Ezen embargók többsége ugyanis a hírek szerint olyan lyukas, hogy inkább csak a viszonylagos fegyverhiány még további előidézésére, következésképpen a fegyverek árának a növelésére alkalmas, de a fegyverszállítmányok leállítására már nem.

Visszatérve mármost a világot napjainkban részeire tagoló elvekre, meg kell állapítanunk, hogy akármelyik fentemlített elvet is tekintjük, rendkívüli erőket kell mögöttük gyanítanunk. Ebből kifolyólag az "összebékítésük" valószínűleg nem lehetséges olyanformán, hogy az egyik rendezőelv maga alá gyúri az összes többit. Egyebek közt a nemzeti, etnikai eszmével is óvatosaknak kell lennünk. Nehogy a legbecsületesebb szándékoknak akár a legcsekélyebb erőltetése is egy okos, a mai viszonyok között elfogadható mértéken túlra a nemzetközi hadiipar puszta reklámtevékenységének bizonyuljon a maga objektív hatásában. Azaz, nehogy miközben valamely etnikum a saját legjobb meggyőződése szerint harci síkra szálljon évszázados jogaiért, valójában - egy többé-kevésbé kiszámított forgatókönyv szerint - a hadikonszerneknek teremtsen egy régóta áhított további fegyverkeresletet. Ez sokaknak talán fájdalom, ámde politikai szókincsünkből már soha többé nem számúzhatjuk a magyar földön egyébként is tisztelettel övezett "kiegyezés" terminusz techikusát.

Itt azonban meg kell állnunk egy pillanatra! A Kapu című lap 1993. 5. számában e sorok írója közzétett egy rövid tanulmányt: "Lehet-e kiegyezés Magyarországon?" címmel. Mivel a "kiegyezés" szónak nálunk jeles történelmi hagyományai vannak, a szerző nem érezte kötelességének e szó ismételt meghatározását, jelentésének újbóli tisztázását. Történt ez mindaddig, mígnem egy újságíró jelentkezett azzal a kéréssel, hogy ülünk le most már arról beszélgetni, hogy az a bizonyos várva várt és remélt kiegyezés végre bekövetkezett. A feladat tehát - úgymond - megoldódott, s ilyenformán az eredmények kinyilvánításának jött el az ideje. Ekkor vált számomra világossá, hogy a fentemlített cikkben egy alapos mulasztást követtem el, amikor a "kiegyezés" szó értelmét köztudottnak tekintettem. A jelen írásban most megkísérlem pótolni ezt a mulasztást. Egyúttal azt is előrebocsátom, hogy a kérdést most csak a viszonylagosan hagyományos keretek között, azaz az egyes nemzeteket szem előtt tartva tárgyalom.

Nos, a kiegyezést leginkább a politikai alkuval szemben, attól elhatárolva célszerű definiálni. Be kell azonban látnunk, hogy valamilyen értelemben mind a kiegyezés, mind pedig a politikai alku pozitív cselekvéseknek számítanak. Hiszen a gyilkolásról, a fegyverek használatáról mind a két eljárás lemond és a nézeteltérések tárgyalásos megoldását szorgalmazza. Azt kell remélnem, hogy az olvasó egyetért abban, miszerint a vérengzésnél nincs igazolhatóbb politikai eszköz. Főképpen a mai, eszméletlenül túlfeljesztett fegyverrendszerek körülményei között. Ugyanakkor azonban nagy különbséget kell tennünk egyfelől a kiegyezés, másfelől viszont a politikai alku között. Előrebocsátjuk, hogy itt szigorúan a politikai alkuról van szó és nem a gazdaságiról. Ez utóbbi ugyanis egyértelműen előnyben részesítendő viselkedésforma, tudniillik a gazdasági alanyok egyenrangúságáról árulkodik, s ennek megfelelően arról is, hogy a gazdasági diktátum ki van zárva a felek viszonyából. (Attól, hogy egy diktátum gazdasági természetű, még nem kevésbé diktátum, mint annak fegyveres változata.)

Miként célszerű tehát felfogni a kiegyezést? Kezdjük egy példával! A kiegyezés klasszikus esete hazánkban az utólag azokat magasztalt és ugyancsak sokszor elítélt "deáki tett" volt. Ami viszont a mi szempontunkból a legfontosabb az, hogy a korabeli Magyarország népe elfogadta ezt a tettet. Hiszen amikor a levert szabadságharcot követően nem sok idő múltán a nemzetközi politikai konstelláció a Dunai Monarchia ellen fordult és Klapka György újonnan toborzott egységei behatoltak az országba, az új felkelésre buzdított nép már nem mozdult. Ne feszegessük itt és most azt a kérdést, hogy ebben talán a forradalom és a szabadságharc kiábrándító szervezetlensége, vezetőinek permanens egymás közötti állóháborúi is közrejátszottak, amelyekről utóbb Görgey Arthur könyveiből is informálódhattunk. Maradjunk inkább annál, hogy a néphangulatot, a fentiekben jelzett események tanúságai szerint, Deák Ferenc és nem Klapka György érzékelt pontosabban. Példánk fényt kíván vetni a kiegyezésnek arra az elidegeníthetetlen jellemzőjére, miszerint az nyilvánosan, a nép többségének jóváhagyásával megy végbe, s ennek megfelelően szép eredménye az utána beköszöntő társadalmi béke.

A politikai alku ezzel szemben a hatalomhoz jutott elit különféle csoportjainak egymás közötti megegyezése a hatalmi eszközök és a befolyási övezetek felosztását illetően. Többnyire a politikusi kabinetekben, a nyilvánosság kizárásával zajlik, nem élvezi a nép többségének a támogatását (féllegális, vagy egyenesen illegális lévén nem is élvezheti), s így végezetül bizalomvesztéshez, s a társadalmi béke felborulásához vezethet. Az efféle politikai alkukra, egyebek között, akkor is sor kerülhet, ha teszem azt, egy parlament pártjai elvakult hatalmi harcaik során annyi szemetet mutattak már ki egymásról, aminek következtében annyira lejáratták egymást a választók szemében, hogy komoly esély van a teljes politikai ellehetetlenülésükre. Vagyis arra, hogy nem kapnak elegendő szavazatot a parlamentbe történő visszakerülésükhöz. Ilyenkor, a további tekintélyvesztést megelőzendő, akár úgy is dönthetnek, hogy a

nyilvános háborúzások helyett szép csendben megegyeznek egymással a legvitatottabb kérdésekben.

Mivel a modern demokráciák hatalmi elitje nagyrészt választott és ezért a választókat kötelező módon reprezentáló elit, a felvetett problémával, tetszik, nem tetszik e demokráciák problémáinak kellős közepén találjuk magunkat. Mert, tudniillik, miként lehetséges az, hogy egy választott elit számításán kívül hagyhatja választóinak tömegeit? Mivel a hatalmi elit belső alkuiról manapság nem kevés szó esik mind a határainkon túl, mind pedig a határainkon belül, a választók figyelmen kívül hagyása e "világok legjobbikában" nem pusztán lehetőség, hanem - fájdalom - kemény valóság is. Nos, ezt megértendő egy rövid történeti visszapillantást kell tennünk a demokrácia kezdeteire. A sokféle őskori demokráciák minőségi csúcsein az athénit szokás említeni. Ez tényleg demokrácia vala, ámde csak a szabadok számára. Egy szabad ember méltó elfoglaltságai között pedig a görög ókorban a tanulást és a politikai tevékenységet szokás említeni (Csikszentmihályi, 1989). Vagyis az ember belső és külső világának a tökéletesítését. (Itt azt is vegyük számításba, hogy a görög ókor politika-konceptiója nem esett egybe a politika későbbi, csak a hatalom megragadásáról és annak a gyakorlásáról szóló machiavellisztikus koncepcióival. Az ógörög politikafogalom inkább a kultúrateremtést kívánta jelenteni.) Ebből kifolyólag a korabeli athéni demokrata szinte szakértőként (expertként) szólhatott városállamának amúgy sem túlzottan bonyolult ügyeihez. Vessük most egybe ezen kiváló viszonyokkal a XX. század végének demokráciáit. Kezdjük a szempontok megfordításával, s vegyük észre, hogy a mai társadalmak iszonyúan bonyolultak. Sokan nemhogy a közügyek, de még a magánszféra területein sem tudnak eligazodni. Ráadásul korunk ezerféle módon szakosított munkaereje mindennek inkább nevezheti magát, mint politológiai expertnek. Ebből egyenesen következik az a feltevésünk, hogy a mai demokráciák mindenekelőtt csupán olyan lehetőségek, amelyeket mástermészetű "biztosítékok" távolról sem engednek kihasználni.

A demokrácia egyetemes lényege a közösségek önszabályozása. Központi normája és ismérve a hatalmat gyakorlók ellenőrzése ez utóbbiak választói által. Az ellenőrzés során annak kell kiderülnie, hogy vajon a kiválasztott vezetők megfelelő módon szolgálják-e a köz érdekeit. Az a közösség él demokratikus módon, amelyet nem kívülről szabályoznak, hanem amely önmagát képes szabályozni. **Ha mármost valahol úgy beszélnek a demokráciáról, hogy emellett az önszabályozás kritériumai mégsem teljesülnek, ott igazából nem tényleges, nem valóságos, hanem mindössze nominális, azaz névleges demokráciáról illenék beszélni.** A mélyebbre hatoló társadalomtudományi kutatás ilyenkor a demokratikus színtalpak mögött a legkülönbözőbb hatalmi központokra, id est diktátumokra bukkanhat. Ezek verbuválódhatnak a tartósan helyén maradó közigazgatási bürokráciából, de lehetnek akár a nagybankok is. Kellemetlen, szélső esetekben még a mindent behálózó grandiózus maffiák is szóba kerülhetnek. Nem lévén a témakör avatott szakértője, a nominális demokráciák hatalmi struktúráját az alábbi módokon tudom mindössze csak elképzelni. A demokratikus berendezésű ország népe egy vonzó kampány hatására megválasztja a neki legszimpatikusabb államfőt, kormányfőt, irányító pártot, stb. stb. Ezt követően azonban az újból feltöltött politikusi kabinetek hátsó ajtóin nesztelenül belépnek vagy a hivatalaikban maradt "szürke eminenciások", vagy a banktőke tárgyalásokra felhatalmazott tisztviselői, vagy a maffiák "sokatmondó" megbízottai. (Más tényezők is elképzelhetőek. Ezekkel azonban idő és hely hiányában itt nem foglalkozunk.) És ekkor elkezdődhet az újonnan megválasztott személy, személyek, stb. "jobb belátásra bírása". Olyan részletekbe avathatják be őt, őket, amelyekre legrémesebb álmaikban sem gondolhattak. A választások tegnapi győztesei, a nép felkent vezetői ettől kezdve azután próbálhatják menteni, ami menthető a **látszat síkján**. Ami viszont a reálpolitikát, a tettek egyértelmű és igen jól érthető nyelvét illeti, ott akár egy vesszőhiba ejtése is végzetessé válhat: emiatt eldőrdülhet egy fegyver, amott elmaradhat egy létfontosságú gazdasági szállítás vagy kölcsön, és így tovább.

Drukkoljunk annak, hogy ez a hipotézis ne legyen igaz. Mert egyébként az egymást váltó demokratikus vezetők és pártjaik mindössze csak különféle színpompás csomagolásai vagy egyetlen, jól kiépített hatalmi kontinuitásnak, vagy a színpompák mögött zajló valódi hatalomváltásoknak. És akkor ama hangos korrupciós botrányok, amelyek szinte egyetlen hullámmal söpörték el Nyugaton a Kelet baloldali kormányainak vesztével háttér nélkül maradt szociáldemokrata kormányokat, nem valamely ritka történésekre utaltak, hanem arra, hogy az adminisztráció liliputi kötelei, a korrupció akár direkt, akár indirekt formái, végezetül pedig a közvetlen fenyegetettség akár a "meleg fegyverek" által is, a napi politika sűrű, mondhatnánk törvényszerű tényei közé tartoznak, mégpedig az állami méltóságok legmagasabb szintjein.

A gyógymód úgyszólván magától kínálkozik. Radikálisan meg kell növelni a választópolgár tájékozottságát. És itt, ezen a ponton válnak világossá azon elkeseredett, hova-tovább állandósult háborúk okai, amelyek a médiák irányából verik fel a demokratikusnak mondott társadalmak némának amúgy sem mondható "csendjét". Montesquieu szerint egy köztársaság mindig nyugtalan, hiszen ott a hatalom kérdése állandó eldőlésben van, de soha sem ölt megfellebbezhetetlenül végleges formát: "...általános szabálynak tekinthetjük, hogy amikor mindenkit nyugodtnak látunk egy magát köztársaságnak nevező államban, akkor azaz ország bizonyosan nem szabad." - írta a francia filozófus egyik munkájában (Montesquieu, 1734). Ámde a mai demokráciák politikai csoportosulásai egyenesen titáni zajjal indulnak harcba az emberi lelkekért. Az átlagpolgárt így a zurnalisztikai információ koronként távolról sem steril tisztaságú áradata temeti maga alá és tartja vissza körülményeinek alaposabb elemzésétől. **Úgy fest a dolog, mintha az információtömeg jobb búvóhelyeket biztosítana a lényeges tudnivalóknak, mint a teljes információhiány.** Mindez feltűnő ellentétben áll azzal a csönddel, amely - úgy tűnik - a valódi döntéshozók szobáiból szűrődik ki. Mintha ez utóbbiaknak - ha valóban léteznek ilyenek - nem lenne

szándékukban az, hogy a nagyközönség megismerje őket. Emellett a megvalósult szocializmusok visszataszító, véres vonásai, illetve ezek jogos bírálata jócskán elterelte a figyelmet a haladottabb és humánusabb társadalmak kritikai elemzésétől. Pedig a jelek szerint ez utóbbiak is rászorulnának az alapos tökéletesítésre.

A valódi kiegyezés az én szememben egyenlő a kultúra-teremtéssel. A gondolat, amelyet itt alkalmazunk, Hobbes nézeteiben gyökerezik. Közép-Európát és benne saját magunkat is létre kellene hozni, vagy - ha úgy tetszik - újra kellene teremteni, mint egy sajátos, egyedi kultúrát, annak az önálló, saját, vagy harmadik útjával egyetemben. Az etnikumok, vallások, gazdasági érdekeltségek, stb. nagyfokú keveredése itt egy közös alap, vagy közös alapok megtalálására ítéel minket, ha élve akarunk maradni. Egy olyan közös nevezőről lenne szó, amelynek alapján és amelyen belül minden fentemlített tagolódási elv a saját hatókörét megőrizve a többiekkel termékeny szövetségre és/vagy kompromisszumra léphetne. E közös alap azután mind külpolitikailag, mind pedig belpolitikailag érvényesíthető és érvényesítendő lenne. Hiszen a mindenkori szomszédos országokban itt szinte ugyanazok élnek, akik ezek határain belül a szóbanforgó országok nemzetiségeit is alkotják. Filozófus legyen a talpán, aki Közép-Európában éles vonallal kívánja szétválasztani a kül- és a belpolitikát.

A nagyobb nyomaték kedvéért megismétlem: ez a közös alap - ha valóban közös - nem fog ellentmondani a nemzetek, az etnikumok, a vallások, a nemzetközi konszernek, stb. szuverenitásának, ha e szuverenitáson nem egy adott egység voluntarista és korlátozhatatlan kivagyiságát értem, hanem indokolható szükségleteinek szabad kielégíthetőségét önmaga munkás aktivitása által... Egy társadalmi-gazdasági egység szuverenitásának csak egy megalapozatlanul egyetemessé tágított partikularitás mondhat ellent. Ha, teszem azt, az egyik nép egy másikra akarja oktrojálni az egyetemesnek nyilvánított és akként is meghirdetett "saját útját".

Maradva mármost a közép-európai perspektívában, vajon mi is lehet a fent említettek alternatívája? Könnyűszerrel egy harmadik világháború. Két világháború már kirobbant ezen a szubkontinensen. Talán éppen azért, mert az itt található sokféleséget nem voltunk képesek ellensúlyozni semminemű szilárd, de az egyes részeket épségben megőrző integrációval. A terjeszkedéseikben érdekelt nagyhatalmak azután könnyűszerrel ugrasztották egymásnak az itt élőket, hogy azután nemes frázisok és még több srapnei pufogtatásával pártfogoltjaik megsegítésére siethessenek. 1990 táján, a sok közül egyik dilettáns politikusunk azzal a kijelentéssel képesztette el az eseményekre jobban odafigyelőket, hogy immáron nem léteznek a közép-európai régióban érdekelt nagyhatalmak. S ami pedig az itt élő kis népeket illeti - folyt tovább a gondtalan szöveg - azoknak eszükben sincs egymás torkának ugrani. Eme földi paradicsomot idéző vázlatra először a volt Jugoszláviában eldőrdült nehézfegyverek adták meg a csattanós válaszokat. Aki pedig az egymást követő nemzetközi megállapodások sorát sem rest nyomon követni, aggodalommal veheti észre, hogy immáron a terület minden egyes kis népe kötődik legalább egy nagyhatalomhoz. Sőt, a bosnyákok ellen indított, majd úgyszólván jóváhagyott irtóháború az érdekelt birodalmak számát az egész muzulmán világgal megnövelte. Ami jelentéktelennek egyáltalában nem mondható erő. Ez történt ahelyett, hogy a közép-európai népek egymást keresték volna és egymással állapodtak volna meg. Mindenekelőtt valamely, a politikainál mélyebb közös identitás megalkotása céljából.

Rövid korreferátumom összefoglalásában sem szeretnék szószaporító lenni. A címben foglalt kérdésre adandó válaszom tehát az alábbi: az önálló, illetve saját út a magyar nép esetében is nemcsak szükségszerű, hanem egyúttal az egyetlen lehetséges út is. Értve ezen a mindennapi problémáink gondos megoldásának pragmatikus útját. Azonban a magyar társadalom saját útja csakis Közép-Európa harmadik útján belül, más népekkel, szövetségekkel, mi több, ahol ez elkerülhetetlen: birodalmakkal, illetve nemzetközi nagyvállalatokkal

koordinált módon képzelhető el. Mert ha ezekkel a tényezőkkel már az elején nem számolunk, akkor ez a lélekvesztő-nagyságnyi kis ország és etnikum olyan szikláknak fog ütődni, amelyek hősi hírét növelhetik ugyan, de a fennmaradásának - amúgyis mindig csak egy bizonyos valószínűséggel jósolható - esélyeit korántsem.

Jegyzetek

1. Csikszentmihályi, M. and Kleiber, D.A. (1989). Leisure and Self - Actualization. Manuscript to be presented at the Benefits of Leisure Conference, May 21-24, 1989. Snowbird, Utah. p.25.
2. Montesquieu, C-L. (1734). A rómaiak nagysága és hanyatlása. Magyar Helikon, 1975. p.86.